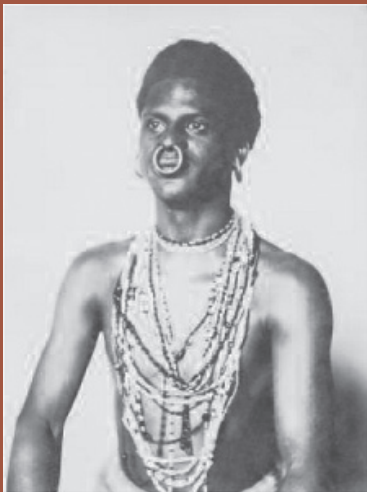

EGY AFRIKAI VADEMBER ÖNÉLETRAJZA

A. GERGELY ANDRÁS

Éppen száz esztendeje, hogy a legsűrűbb életszakaszába fordult ama nyugat-afrikai „vadembernek” mesés története, aki Bata Kindai Amgoza Ibn LoBagola néven vonult be a kalandirodalomba, a polgári jóllét feltételeinek akart is, tudott is meg nem is próbált igazán megfelelni, hogy azután Liverpool, Skócia, New York, Jeruzsálem, London, Palesztina, Kairó és más kies tájak sorsüldözte személyiségeként fekete zsidóból „fehér” katolikussá formálja át megjelenését és sikertörténetét. Volt tűznyelő és cipőpucoló, egyetemi előadó és autógyári munkás, önkéntes katona és hírneves előadóművész, sorstárs és számkivetett, tolvaj és prédikátor is, miközben „csupán” egy Dahomey melletti (Ondo-vidéki) erdei településről szökött gyerek, majd hazavágyó migráns, majd öt feleséggel büszkélkedő kamasz, s közben világutazó és honvágy-leküzdő, afrikai és „nigger”, a fehér embertől rettegő és ugyanőt megmajmolni képes ördögfi, hűséges fogadott gyermek és folytonos menekült is megbújt személyiségében. Sirámai és vágyódásai, a 19–20. század fordulóján indult életének kanyarulatai, bizonyításkényszere és csököttsége egyszerre tették látványosan sikeressé és bárhol-létében is csak időlegesen elfogadott sehonnaivá. Életének furcsa érdekességét 1930. május 24.-én a Time Magazin egy portré-cikkkel és könyvismertetéssel prezentálta (<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,738932,00.html>), életútját (1877–1947) a Wikipédia is ismerteti.

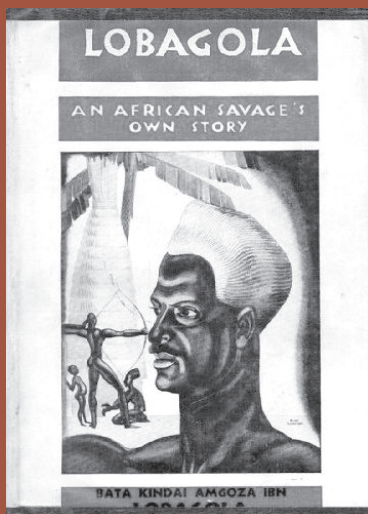
LoBagola önéletírása¹ – a kötet bevezetője és fordítójának közlése szerint – mintegy ötszáz angol szóra alapozott nyelvtudás mellett azonban megannyi törzsi kultúra, szokásjog, vallási rítus, életmód-elem és vilásképi sajátosság érdekes szövedéke, imitt-amott többoldalas helyi mesékkal, állatmesékkal, mítoszteredékekkel, etnográfiai leírással dúsítva. Talán a fordító leleménye, hogy a kötet egységes nyelvi kontextusban fogant, s kevésbé a „primitívség”, inkább a szofisztikált narratíva hiánya jellemzi, a „fehér” filozofikusság és ál-morális szentenciázás távol esik tőle, ugyanakkor a maga reménytelen, „szurtos” létében roppant következetesen jelenik meg az afrikai adaptációs készség, a civilizációtól távolmaradni törekvő rettenet és a naivan primer haszonlesés, mely győztessé vagy vesztesé teszi éppen. Ám mindenképpen túlélővé, aki évtizedek múltán mindezt kötetbe szövi, s épp ama civilizációnak kínálja megértő értelmezésre, melytől a legtöbbet szenvedett személyében is. Könyve a trópusi környezet életszerű bemutatásával kezdődik, falusi lét, esténként vadállatoktól távol tartó tüzek, nap közben elefántvadászat, kígyók, harapós horgas gyík,

LOBAGOLA EGY AFRIKAI VADEMBER ÖNÉLETRAJZA

FORDÍTOTTA
PÁSZTOR ÁRPÁD

A PESTI NAPLÓ RT.
LAPKIADÓ ET. ÉS A MAGYARORSZÁGI NAPLAP RT.
KIADÁSA

leopárd és oroszlánok, vagy épp a településre törő és azt szétromboló majomtámadás... , a folyó tabuja, a többnejűség módjai és szabályai, ősök és utódok, fétisek, tűzpróba, amazon-hadsereg, a fehér embertől mint emberevő szörnyetegtől félelem... S ez utóbbi, mint kiskamasz és gyermek fiúcskák kíváncsiságának tápot adó jelenség, mely előidézi a tizennégy srác nekiindulását, eltévedését a vadonban, sebeket és félelmeket, majd éhezést és lázakat, hogy azután Dahomey vidékén az óceánt elérve az éretlen felfedezőik szinte teljes pusztulásával érjen véget a kalandjuk. A Guineai-öböl cápái Szerzőnk kivételével minden társát fölfalják, s mint élménnyel ezzel indul azután egy Glasgowba futó gőzösön, hogy vademberként kerüljön egy megértő, furcsa emberi „csecsebecsét” befogadó családhoz, s kezdődjön „világkarrierje” a lehetetlenségek dzsungelében.

LoBagola a „fordított antropológus” szerepébe kényszerül, ugyanis hogy nyelvet, öltözködést, szokásokat, normákat és világméretet kell átvennie a „fehérek terepén”, s csalódnia, bűnhődnie kell az ismeretlen európai vadon kegyetlen törvényeitől, normáitól, szokástartási vagy rituális packázásaitól. Minduntalan félelme, melyet a fehérek gyarmatosító és rabszolgatartó emléktárából még gyermekkorában mesei formában és védekező etnocentrizmusban kapott meg, folytonosan meghatározza egész életvitelét, készíti ellenállásra vagy teszi kiszolgáltatottá a szörnyű hírű „fehér embertől”, miközben az kineveti, mutogatja, becsapja, hazug pátoszra és ostoba szolgaságra kötelezni Öt. A Szerző e kalandos – helyenként szinte túlírtan mesészerű – naiv elbeszélést a világra nyitott pillantású bennszülött kamaszos vágyakozásával, látvá-

nyosság-számba menő attraktivitásával, majd egyre inkább egyfajta „primitív társadalomfilozófiával” egészíti ki. Ő, aki európainak fekete, protestánsnak zsidó, vadembernek szelíd és „primitívnek” inkább tanulékony, valami sosemvolt „eredetiséget” és őszinteséget keres a fehérek között, élvezve a civilizáció áldásait, az evést, a fürdővizet, a zenét, a hitet vagy épp a tanulás nem éppen iskolás formáit (otthonról hét évesen kerül el...), hogy azután további kétszázötven oldalon keserveit részletezze európai, afrikai, amerikai és közel-keleti kalandjai idejéből. Legalább oldalanként egyszer alaposan csalódik eközben, és kétszer lábrakap újra, álmodozik, hazavágyik, s ösztönösen dönt vagy befogadásra áhítozik, míg végül megtanul hazudni, „viselkedni”, csalfán ígérni, önmagát sajnáltatni és „piározni” is. Bejárja az USA több nagyobb vidékét, Európa északnyugati tájait, Londont és Liverpoolt, Párizst és Antwerpent, Oroszországban is megfordul, hogy azután négyszer-ötször a zajló évtizedek alatt megpróbálja hazajutni, mindvégig csalódva a közvetítők, támogatók, kalauzok, szomszédos törzsek, emberrablók és kannibálok, európaivá koszosodott feketék minden kegyetlenségével telítődött hazai légkörében is.

A kötet értéke igen kérdőjeles. Épp annyira kamuregény, mint szigorú útinapló, egyformán szociografikus és néprajzi, „eladhatóvá” szelídített mese és etnokulturális tiltakozás, vadregényes hőzöngés és siránkozósan reménytelen boldogságkeresés. Ahol tűzön kell járni, edényt kell mosogatni, pénzt kölcsönkérni vagy épp lopni, ott is csak alighogy felel meg, s odahaza, ahol öt feleség várja, ugyanúgy csak a szégyen és kítaszítotttság várja („fehérszaga” van már, akár ki is végezhetik érte...), mint ahogyan amerikai egyetemek néprajzi tanszékeinek előadójaként, Palesztinába induló önkéntesként, háborús antihősként, népiskolai tanítóként vagy úgy egyáltalán, „a civilizációba betört” idegenként, feketék közt feketén, zsidók közt zsidóként, majd kikeresztelkedve katolikusként is. Ha kortársunk volna, kies kalandregények szerzője lehetne, vagy nemzetközi migrációs csoportok internacionális intézményvezetője talán... – de éppúgy fájoan idegen minden közegben. „Vadember” mivolta idővel már újra vállalt, visszavett szerep, megélhetési forrás és szereptudat is.

A Scribner’s Magazine-ban közölt útikalandok fekete fenegyerekként láttatják, cikkeinek könyvformátumú publikálását „pikareszk pszeudo-életrajznak” nyilvánítják. A Wikipédia tudni véli még, hogy 1947-ben az Attica Fogház lakójaként halt meg, seregnyi közbotrányos csínyért és büntetendő tevékenységért leültetve, amúgy pedig – a „bennszülött afrikai” vérig egzotikus képviselőjeként mutatkozva – nem is az volt valójában, aki, hanem Baltimore-ban született mint Joseph Howard Lee. A Philadelphiai Múzeum, ahol első amerikai szerepléseivel, meséivel, erőművészattrakcióival és egykori rabszolgákéra emlékeztető, orrába fűzött karikával látható mint „új szerzemény”, élő kiállítási tárgy, később /Museum Journal (II (2):54./) nemcsak frissebb közleményben reflektált az egykori (1911-es) mutatványos jelenlétére és fotóira, de Alex Pezzatti tollából utólagos értékelést is kapott (www.museum.upenn.edu/expedition; Volume 47, Number 2. Expedition). További opuszt is szántak Rá (Killingray, David – Willie Henderson: „Bata Kindai Amgoza ibn LoBagola and the Making of An African Savage’s Own Story.” In *African son Stage: Studies in Ethnological Show Business*, edited by Bernth Lindfors, pp. 228-65. Blooming-

ton, IN: Indiana University Press, 1999), szerepel nemcsak híres-hírhedt fenegyerekként, csalóként, civilizációtól szenvedő panaszkodóként és „hamisítatlan” afrikai uralkodói szerepet látványosságként eljátszó fekete látványosságként éppúgy, de ráébredtve egyúttal közönségét arra is, miképpen kénytelen boldogulni, aki az egzotikum piacán keresi kenyerét.

A mű magyarul Pásztor Árpád fordításában, a Pesti Napló kiadásában jelent meg. A „fordított etnográfia” témaköréhez pedig e cikkhez képet keresve akadtam rá Zombory Máté írására, akit ugyancsak megérintett az amerikai „néger-üzletben” és a rácsodálkozó egzotikum-vadászatban rejlő tudományos kaland elemzésének csábitása (<http://www.pilpul.net/komoly.shtml?x=26603>). ☀

Jegyzet

- 1 Bata Kindai Amgoza Ibn LoBagola: Egy afrikai vadember önéletrajza (Pesti Napló, 1937, angolul 1929).

Tavaszi akció a Publikon Kiadónál!

www.publikon.hu

Március 18. és május 30. között

Közvetlenül a kiadótól történő rendelés esetén

30-70%-os

**árengedményt biztosítunk az akcióban résztvevő
könyvek árából!**

**AFRIKAFEJLŐDŐVILÁG
KÖRNYEZETVÉDELEM
POLITIKATUDOMÁNY
FÖLDRAJZTÖRTÉNELEM**